

HAYAT

AYDA BİR ÇIKAR FİKİR ve EDEBİYAT MECMUASI

YENİ TERTİP: 3. MART 1930

*Yapanlar, doğuranlar, yaradanlar
yalnız nikbinler, idealistlerdir.
Bedbinler doğuramaz, hayatı idame
edemez, Tarihi çoğuramaz.*

İÇİNDEKİLER

Yavuz ve Namık Kemal	Celâl Nuri	193
Hind Çıbanı değildi	A. H	202
İngiltere ve Hindistan	Feyzi	163
Bulgar edebiyatı nereye gitmektedir	Nikolay Donçev	213
Çanakkale	Frahk H. Simonds	216
Tercüme hakkında	H.	222
Harabat	Celâl Nuri	227
Eski bir softa tibi münasebetile	Muallim Hüseyin Kâzım	239
Bahri teslihatın tahdidi konferansı	Rauf Ahmet	242
Genç kalınız	Kayseri meb'usu Dr. Halit Mazhar	259
Ebedî sulh projeleri	Harry Elmer Barnes	261
Rabindranath Tagore ve Türk hareketleri		274
Verem nihayet yenildi mi?	Dr. Rea	276
Kavga etmiyen iki komşu millet	S. T. Gazztout	280
Lisanımıza dair	Raif Necdet	284

ANKARA ve İSTANBUL

İdare eden: CELÂL NURİ

İSTANBUL, DEVLET MATBAASI

NUSHASI 20 K.

Ebedî sulh projeleri

Kant'tan Kellog'a kadar

1. — 1914 e kadar pasifist cereyanının tekâmülü

Bir siyasî müessese olmak üzere harbe karşı gelmek için hâsıl olan cereyanı hulâsatan tahlil edeceğiz. Bu cereyanın esası belki G. Fox'tır ve Quaker tarikatının umdelerinde bulunabilir. Bir cihan sulhü lehinde meşhur W. Pitt'in de tasavvuru kayde şayandır. 18 inci asırda bu tasavvur hususunda en çok çalışan, şüphesiz, meşhur filosof Kant olmuştur.

1812 harbinde çok ziyan eden D. L. Dodge namında bir tacir 1815 te New York sulhseverler cemiyetini kurmuştu. Aynı sene N. Worcester ile W. Channing de Massachusetts cemiyetini teşkil etmişlerdi. Amerika pasifistler cemiyeti 1828 de kurulmuştur. Geçen asır ortalarında Amerikada birtakım hayırhah kimseler bu cereyana büyük bir kuvvet verdiler. Ch. Summer'in yazıları ve sözleri kat'î bir nüfuz icra etmiş oldular.

Vaktile bir çilingir olan E. Buritt, Avrupada 1842 de ve 1851 de beş sulhseverler kongresi akdettirmekle cihanşümul bir şöhret edindi.

1889 da İngiliz meb'uslarından Cremer "Parlamentolar Birliği" ni tesis etti. 1895 te bu cemiyette tesvit edilen plân La Haye hakem mahkemesinin nizamnamesi olarak bilâhare kabul edilmiştir.

1896 da, dinamiti icat eden meşhur isveç mühendisi Nobel, beynelmilel sulhü takviyeye en ziyade hizmet edene verilmek üzere 40.000 dolarlık (90.000 T. L.) bir mükâfat ihtas etti.

1895 te A. Smiley her sene toplanan sulh konferanslarının müessisidir. E. Hall bu celseleri canlandırandır. 1909 da

T. Marburg beynelmilel ihtilâfların hukukî deaim dairesinde halli için bir hakem cemiyeti tesisine muvaffak oldu; fakat vefatı ile cemiyet söndü.

1910 da son derece zengin bir kâğıt fabrikatoru, E. Ginn bir milyon dolarlık bir mükâfat ihdas etmişti.

1911 de dünyaca meşhur A. Carnegie sulh lehine olan mükâfat ve vakfını kurdu. Emsali vakıfların en zengini budur.

Buna ilâveten Carnegie La Haye'deki Sulh Sarayını, Washington'daki Panamerican Sarayı, ve Costa Rica'da Orta Amerika Büyük Adalet Divanı Sarayını kendi masrafile vücude getirdi.

Böylece, kapitalistler sulh sarayları yaptırırlarken her memleketin sosyalistleri harbe harp ve bütün cihan amelesinin tesanüdünü ilân ediyorlardı.

La Haye şehri sulhsever cereyanın tarihinde şöhret buldu. Meşhur iki konferans, 1899 da ve 1907 de orada toplandı. Bu in'ikatlar Rusyanın davetile olmuştu. İlk toplanışta daimî bir hakem divanı plânı müzakere edildi ve bu mahkeme 1901 de işe başladı. Bu bapta yanlış zehaplar hâsıl olduğu için bazı tavzihatta bulunalım.

Almanları sevmiyen muharrirlerin iddiasına göre Avrupa da teslihatın terkedilmemesine ve mecburî hakem usulününün yerleşmemesine yegâne sebep Almanlardır. Bu fikir külliyyen yanlıştır. Evet, bütün bu celselerde Almanya sulhün hararetle bir taraftarı gibi görünmüyordu; fakat Fransa ve İngilterenin vaziyetleri ondan çok farklı değildi. Yalnız Almanlar fikirlerini açıkça söylüyorlardı, namuskâr idiler; diplomasi dilinde “namuskâr” beceriksiz demektir.

1899 daki rus terkiteslihata teklifleri iyi niyetle yapılmıştı. Kont Witte'nin itirafı üzre, beş sene müddetle askerî kuvvetlerin arttırılmaması teklifi, İngiltere aleyhinde Rusya, Fransa ve Almanyanın bir ittifakını gizlemekte idi. Rusya düşünüyordu ki iptida terkiteslihata karar verilir, sonra da böyle bir ittifak yapılırsa her devlet kendi kendini müdafaaya muktedir olur, ve böylelikle tasarruf edilen para sayesinde İngiltereye karşı harbedebilecek bir donanma vücade gelir. Bunun içindir ki 1898 den itibaren rus bahrî teşkilâtında bir faaliyet görülmektedir.

Diğer bir sebep te 1898 rus teklifini izah eder: Ruslar, Avusturyanın topçu kuvvetlerini tezyit hakkındaki plânlara karşı gelecek membalardan mahrum idiler. Şurasını da kaydedelim ki rus teklifi rus müstamere kuvvetlerini tenkisi teslihattan istisna ediyordu. Birçok devlet bu teklifi kabul edemezdi.

Buna mâni olan yalnız Almanya değildi; diğer devletler de kabul etmediler. Sir John Fischer tarafından temsil edilen İngiltere, deniz teslihatının tahdidini kat'î surette reddetti; ve La Haye konferansı daha bitmeden İngiliz deniz nezareti yeni harp gemileri yapmak için 25 milyon isterlin lirası istedi.

İkinci La Haye Konferansında terkiteslihat mes'elesi ciddi bir surette müzakere bile edilmedi, çünkü, daha evvelinden Fransa ile Almanya bu nazik mes'eleye temas edilmemesini şart koşmuşlardı.

İngilterede sulhseverlik cereyanı pek ileri gitmişti ve parlâmento mes'eleyi ruznameye aldı; şu kadar ki bu bapta bir rey verilmemesine çalışıldı. İn'ikadın sonuna doğru (La Hay'de) Almanya daimî bir hakem mahkemesinin tesisine muhalif olan teklifini geri aldı; lâkin mecburî bir divan teşkili fikrine daima muhalifti.

İkinci konferans sıralarında Almanya mecburî hakem teklifine muhalif olmakta haklı idi, zira, İngiltere, 1904 alman-İngiliz hakem muahedesini geri almıştı. Konferansın bu hususta elde ettiği başlıca netice bir bahrî ganimet mahkemesinin teşkilidir ki buna İngiltere ile Almanya çok himmet ettiler. Şunu da söyleyelim ki, daha konferansın ilk günlerindenberi hakem teklifleri biraz tadile uğramıştı ve maksat, artık, beynelmilel ihtilâfları mecburî hakeme havale etmek değildi. Mecburî hakem ancak adli mes'elelere hasredilmişti. Almanlara yalnız şu tarzde bulunulabilir: Amelî mes'elelerde bile muhalif idiler. Bu konferansı acemice, solakça engellemekle Almanlar ihtilâfın sulhsever niyetlerini bile yoğaltmak istemiş oldular. Bugün bile hiçbir büyük devlet La Haye mecburî hakem hey'etine baş vurmadı. Gariptir ki daimî beynelmilel mahkemenin nizamnamesindeki 36 ncı maddeyi tasdik eden biricik büyük devlet Almanyadır.

İşte, birkaç misalle kolayca ispat edilebilir ki, ondan

sonra vuku bulan teslihat yarışmın müsebbibi Almanya değildir. Almanya, kara kuvvetlerinin tahdidine, meselâ Fransadan ziyade muhalif olmadı. İngiltere, ticaretin himayesi ve denizde hususî emvalin masuniyeti hakkındaki tekliflere yılmaz, sarsılmaz bir surette muarız kaldı. Amerika ile sair birkaç devlet, bu bapta beynelmilel tanzimatın bulunmamasını deniz teslihatının başlıca sebebi olarak görüyorlardı. İkinci La Haye Konferansı senesi Rusya ile İngiltere İranı peşinden pay ettiler; fazla olarak müselles itilâfın temellerini kurdular. Başka bir dâdisе: 1905 ten 1907 ye kadar, ilk Fas buhranını münasebetile, İngiltere, azimkâr bir surette Fransa'nın tarafını tuttu. Bu hâdiselerden anlaşılıyor ki, lüzumu kadar teminatla mücehhez olmıyarak ileri sürülen teslihatın tahdidi tekliflerine Almanyanın hararetle muzahir olmadığının esrarı anlaşılır. Zaten, 1907, diğer devletlerin Almanyayı çemberlemeğe mücaseretleri gittikçe tebarüz ediyordu.

Hasılı, Rusya tarafından teslihatın tahdidi teklifi iyi niyetle yapılmamıştır; bu, Rusya tarafından vakit kazanmak için tertip edilen bir manevra idi. Hakem teklifleri asla harp sebeplerini ortadan kaldıramazdı. Fransa, ihtiyata Almanya'dan ziyade mecbur olduğu halde, Almanya gibi tahdidata muarız değildi. İngiltereye gelince, o, deniz teslihatının tahdidine kat'î surette muhalifti. Bu konferansta Almanyanın vaziyeti pek esaslı neticeler verdi, çünkü o sayede birçok hakemlik teklifleri kabul edildi.

Harpten evvel, sulhseverlik cereyanının en bariz tecellileri aktedilen muhtelif hakem mukaveleleridir. Bunlar 1913 te Amerika ile başlıca devletler arasında imza edilmiştir ve hariye nazırı Bryan'ın eseridir. Bunlar esas itibarile La Haye'de meydana atılan projeler muvakkattir. Birinci La Haye Konferansında tavsiye ve ikincisinde kabul edilen tahkikat komisyonları bu mukavelelerde faal bir uzuvdur. Bryan'ın içtihamına göre, Amerika, ihtilâf çıkınca, bir sene geçmeden harbe tevessül edemezdi. Bu bir sene içinde beynelmilel bir anket komisyonu işe el sürecek ve raporunu verecekti. Bu raporun intişarından sonra ihtilâf halinde bulunan devletler silâha sarılmakta serbest olacaklardı. Bu çare, bir dereceye kadar na-

zârî olmakla beraber, bazılarının içtihadına göre Kellog plânından daha müessir ve amelidir.

Amerika bu şekilde 31 muahede imza etti. 1917 den evvel Almanya bunu istemedi; bu hâdisenin cihan sulhünde büyük bir ehemmiyeti olmuştur, zira, eğer Almanya bu muahedeyi imzalasaydı, Amerika harp ilânını bir sene geciktirecekti; bu takdirde mümkündür ki cihan harbi bir münakaşalı sulh ile bitecekti. İhtimaldir ki Avrupânın tahammül edilemeyecek bugünkü hali tahaddüs etmezdi.

Bu tahkikat komisyonunun faidesi emrivakileri tenvirde görülebilir. 1914 Tampico hâdisesinde iş görmek ihtimali vardı. Amerika ile Meksiko arasında hakemlik muahedesi bulunmamakla beraber, eğer reis Wilson bu nazariyeyi kabul etseydi Vera-Cruz limanını topa tutturmakta her halde tereddüt ederdi.

Bu niyetle teşkil edilmiş bir anket komisyonu, hak namına irtikâp edilen alenî haksızlıkların tamirinde işe yarar. Almanya, 1917 de her vakitten ziyade tahtelbahir filosunu kullanmağa ve bizi (yani Amerikalıları) ihtlâftan uzak tutmağa mecburdu; müteflifler ise, bilâkis bizi kendilerine çekmeğe bakıyorlardı. O zamanda bir tahkikat komisyanunun bizi bir müdahaleden alıkoyup koymaması şüphe götürür.

Harpten evvelki senelerde sulhseverlerin faaliyeti her zamandan fazla idi ve hiçbir zaman o derece nikbin değildiler. O günlerde büyük bir harp muhal addolunuyordu; efkârı umumiye o derece harplerin aleyhindeydi. Norman Angell daha ileri gitti ve «Büyük Hayal» unvanile yazdığı kayde şayan eserinde, harbin ahlâka münafi olması şöyle dursun, iktisaden de felâketi istilzam edeceğini yazmıştı. Sosyalistler iddia ediyorlardı ki işçilerin “International” i o mertebe kuvvetlidir ki....

Şimdi, dünkü pasifistlerle alay etmek pek modadır; bunlar fazla idealizmle, amelî olmamakla, sahte cennetlerde yaşamakla itham olunuyorlar, çünkü hayalleri tahakkuk etmemiştir.

Fakat şu cihet unutulmamalıdır ki bu zatların hayalleri tahakkuk edince harplerin sonuna geldiğini göreceğiz. Pasifistlerin belâgatleri kayde değer. Şu büyük tesirli formüllere

bakınız: «Cemiyetin iradesi», «Harbin kanun harici edilmesi», «Harpten vazgeçmek» gibi tertipler bizi hataya sevkeder; zannederiz ki bu tannan klişelerle har pilga edilebilir. Bu, pasifist zihniyetin terakkiperver ve mahir olmadığına delâlet etmez. Mücadelede bittabi pratik addedilen her tedbire müracaat edilir. Menfi bir hattı hareket ihtiyar etmek ve eski pasifismin temcit pilâvı gibi tekerrür eden düsturları ile iktifa etmek olamaz.

Bununla beraber samimî bir pasifist hukukçuların formülleri ile de iktifa edemez. Teessüf edilir: bu formüller samimî değildir.

Cihan harbi pasifistlerin hayaline müthiş bir darbe indirdi. Birkaç nesli cehdinin neticeleri berhava oldu. Hatta, 1913 te, birçok pasifist felâketin husulüne sebep oldular. Harp esnasında ehemmiyetli sulhperverane bir işaret olan “*Ford Peace Ship*” tehzil edildi. Başta Wilson olmak üzere ilk saatin pasifistleri harp havvarisi oldular. Bunların ve hatta Carnegie müessesesinin parolası şu oldu: “Zafer yolu ile sulh.”

2. — Washington Terki Teslihat Konferansı [1921-1928].

La Haye Konferansından sonra pasifist cereyanında en bariz hâdise teslihatın tahdidi için Washington’da toplanan 12 ikinci teşrin 1921 konferansıdır. Hariciye Nazırı Ch. E. Hughes tarafından müdafaa edilen tez “*statu quo*” nun muhafazası (denizde) ve bir millet lehine bir tefevvuk iddiasına müntehi olacak her teşebbüsün fena görülmesi idi. Bundan gaye büyük gemilerin inşa edilmemesi ve eski gemilerin terkidir. Zahirî netice fena olmadı. Amerika, İngiltere, Japonya 79 geminin (inşa olunmuş veya olunmakta), yani iki milyon iki yüz bin tonun ortadan kaldırılmasına karar verdiler. Müzakere esnasında (5-5-3) esası kabul edildi: Büyük tonajda İngiltere ve Amerikanın aynı derece gemisi olacak, Japonyanın tonaj yekûnu yüzde altmış geçmiyecek. Bu uzlaşmada en büyük fedakârlığı eden Amerika olmuştu; çünkü Amerika 15 büyük gemisini, Japonya 7 ve İngiltere ise ancak 4 zıhlısını imha etmiş bulundu. Bu şartlar, mukavele mucibince 1931 den 1937 ye kadar devam edecek

Bu muahede bir zafer addedildi. Lâkin hüküm vermekte

acele edilmemelidir, zira bunlar bir terki teslihat taslağıdır. Bu konferansın elle tutulur yegâne neticesi Uzak Şark ahvalinin tavrıhine yaramış olmasıdır. Tahdide tâbi tutulan modası geçen gemilerdir; yoksa hafif kruvazörlerin, tahtelbahirlerin ve hava kuvvetlerinin tahdidinden bahis yoktur. Fransa tahtelbahirlerin tahdidine — İngiltereye rağmen — yanaşmadı. Bunun için tahtelbahirlerle mücadele eden hafif kruvazörlerin tahdit edilmemesi için İngilizlerin ısrarı doğrudur. Kara teslihatının tahdidi hiçbir semere vermedi; zira, Fransa Almanyaya karşı korunmak için mehabetli bir orduya ihtiyacını söyledi. Halbuki Almanya silâhtan tecrit edilmiştir. Şu mukayese hoştur: Umumî dünya, Almanyayı, La Haye Konferansını akamete uğratmakla itham ediyor, Halbuki kara tahdidi teslihatını Washington'da suya düşüren Fransa olduğu dünyaca unutuluyor. Görüyorsunuz ki bu konferans, başlıca kurbanı Amerika olan bir orta oyunudur. Yegâne neticesi Uzak Şark işlerini biraz düzeltmesidir. Japon-İngiliz ittifakı kaldırıldı ve yerine dört devletin imzasını havi bir misak ile dokuz devletin imzaladığı bir mukavele kaim oldu. Japonya Şantung'u Çine bıraktı. Amerika ile Japonya "Jap" adası için uyuştular.

Gene Amerikanın teşebbüsü ile deniz tahdidi teslihatı işi 1927 deCinevrede konuşuldu. Bu defa anlaşamıyanlar İngiltere ile Amerika oldu. (5-5-3) formülünün her nevi gemiye şümülünü ileri sürüyordu. İngiltere bu formülü hafif kruvazörlere tatbik etmiyordu, çünkü bu makule gemiler geniş imparatorluğunun müdafaası ve memleketinin serveti için elzemdi. 1928 te Fransa ile İngiltere arasında gizli bir itilâfa tevessül olundu. Lâkin Mahremiyet muhafaza edilemedi; ve bunun için muahede terkedildi.

1927 martından itibaren Milletler Cemiyetinin terki teslihat ihzarî komisyonu birkaç celse akdetti ise de müspet bir iş görülemedi.

Amerika Devleti bu celselerde gayriresmî murahaslar bulundurdu.

3. — Locarno: Hakikat ve hayal.

Poincaré'nin cebrile Ruhr'un işgaline kadar itilâf devletleri hey'eti Almanyaya karşı, Paris Sulh Konferansında

hâkim olan tazyik siyasetini takip ediyordu. Spa, Londra ve Lauzanne Konferansları Versailles muahedesi ahkâmını takviye için toplandı.

1920 de Spa'da ve 1921 ilkbaharında Londrada tamirat için müzakerenin başlıca mevzuu oldu. Ruhr'un işgali 1918 denberi devam eden Fransız siyasî programının bir safhasıdır. Bu, Fransa'nın, kendi nüfuzu altında Reinland'da bir müstakil devlet teşkil etmek hususundaki an'anevî gayretinin bir fevâklâde tecellisidir. Vaktile, bu program, Rusya ile aktedilmiş gizli bir mukavelede tespit edilmişti. Poincaré, iskonto edilen ganimete İngiltereyi ortak etmemekle hata etti. Buna mukabil ki Curzon, hatta Bonar LaW, Ruhr işgalini gayriahlâkî addettiler. İngilterede konservatörler de, liberaller de, tereddütsüz Poincaré'nin siyasetini itham ettiler ve fransız radikalleri bile az çok bundan ürkmüşlerdir. 1925 intihaplarında Poincaré mağlûp oldu ve fransız radikalleri ezici bir galibiyet ihraz ettiler. E. Heriot'nun siyasetinde bir radikal hükûmet teşekkül etti.

1925 Cinevre Protokolü Fransa tarafından 1919-1920 misakındaki ihtiraskârane projelerin husul sahasına çıkması için edilen son teşebbüstür. Fransaya emniyet vermek için umumî bir Avrupa siyaseti kabul etmek lâzımdı ki Fransa o sayede diğer devletlerle müşterek masuniyet muahedeleri aktetsin. 1922 denberi Almanyaya bu kabîl teklifleri tekrar ededurdu: bütün garp devletleri bundan müstefit olacaklardı. 1925 şubatında Almanya Hükûmeti harpten vazgeçmesi için İngiltereye, Fransaya, İtalyaya birer nota gönderdi. Davetli devletler, ihzarî müzakereden sonra talebe cevap verdiler ve, İsviçrede, Locarno'da bir toplantı oldu (sonbahar 1925). İngiltere, Fransa, İtalya, Almanya, Belçika, Lehistan, Çekoslovakya bu toplantıda temsil edilmişlerdi. Bu in'ikattan beş muahede çıktı. Bunların en mühimmi Almanya, Belçika, İngiltere, Fransa ve İtalya arasında imzalanan masuniyet muahedesidir. Bu muahede Fransa ile Almanya, Belçika ile Almanya arasındaki hudutları temin eder. Kezalik askerlikten tecrit edilen mıntıkayı da temin etmektedir. Almanya, Fransa, Belçika birbirine sataşmamayı, her ne suretle olursa olsun harbetmemeyi ve aralarında çıkabilecek ihtilâfların halli için

Milletler Cemiyetine başvurmağı taahhüt ettiler. Bunun gibi Almanya Lehistan ve Çekoslovakya ile de hakem mukaveleleri akdetti. Bu iki devlete karşı tecavüz olursa Fransa onlara yardım edecekti. Almanya, Fransa, Belçika, Lehistan, Çekoslovakya arasında çıkabilecek ihtilâfları halletmek için sekiz azadan mürekkep bir daimî uzlaştırma komisyonu teşkil edildi ki bu azanın beşi alâkadar ve üçü bitaraf devletler tarafından nasbolunacaktı. Eğer bu komisyonun faaliyeti bir neticeye müncer olamazsa ihtilâf Milletler Cemiyetine arzedilecekti. Şu da kaydedildi ki Locarno Muahedelerinin tasdikını müteakıp Almanya Milletler Cemiyetine kabul edilecekti. 1926 da bu gaye de husul buldu. Milletler Cemiyetinin 1926 in'ikasında Almanya Hariciye Nazırı M. Stresemann ile Fransa Hariciye Nazırı M. Briand, Thoiry atlı küçük bir köydeki lokantada mühim bir mülâkatta bulundular. Orada tazminat ve Reinland'm tahliyesi hakkında uzun boylu görüşüldü.

Locarnodan, Almanyanın Milletler Cemiyetine girmesinden ve Thoiry görüşmelerinden sonra Avrupada ve Amerika'daki pasifistler coştular. Avrupa diplomasisinde ve beynelmilel münasebtlerde yeni bir devre girildiği ilân ve teyit edildi. Gizli siyaset, toptan teslimat, daimî düşmanlıklar devirleri ebediyen geçti, dendi. Şüphesizdir ki Locarno Konferansı bir yeniliktir. Bu sayede nazırlar toplanıp görüşmeler olabildi; yalnız bu itibarla Locarno alkışlanabilir. Fakat kat'i söylemek lâzımgelirse beynelmilel münasebetlerde bir usul ihdas edilmiş olmadı. Bu gidişle devletler arasındaki harp esbabı izale edilmedi. Tamirat mes'uliyetleri, Reinland'm tahliyesi, Leh Koridoru, Yukarı-Silesia, Çekoslovakya'daki Alman ekalliyeti, Almanya ile Avusturyanın birleşmesi mes'elelerine dokunulmadı. Kuvvetli bir Avrupa sulhü lâzımsa bunlara dokunmak icap ederdi.

Kat'iyetle halledilen yegâne madde Alsace-Lorraine'dir. Müzakere açık ve namuskârane oldu ve Almanya kaybeden rolünü oynadı. Maatteessüf sonradan Locarno zihniyeti gevşedi. Poincaré, hükûmeti elde edince, alman düşmanlığı başladı. Reinland tahliye edilmedi. 1928 yazında ingiliz ve fransız manevraları Almanları rencide etti.

M. Briand, bir nutkunda «Almanya, Fransadan daha kuv-

vetli, daha canlı, daha san'atkâr bir millet kaldıkça tahliye imkân olmadığını» söyledi. Briand belki bu sözleri o dakikadaki politikasını takviye için söylemişti. Lâkin bu keskin beyanat sulhseverlere emniyet telkin edecek mahiyette değildi.

4. — Kellog Misakı. Son hal şekli midir?

Birkaç devletin harp etmemek için imza ettikleri Locarno misakı, ekser devletlerin bu hususta umumî bir muahede imza etmeleri vadisinde bir merhale idi. Kellog Misakı, 1928, Locarno Ahitnamesile harbi kanun harici etmek için yapılan propagandanın imtizacıdır. Zaten bu fikir Cihan Harbi esnasında Chikago'nun mütehayyiz hukukbilirlerinden S. O. Levinson tarafından ileriye sürülmüştü. Bu zat düello ile harp arasında göze çarpan bir benzeyiş görüyordu. Diyordu ki vaktile düelloyu istilzam eden sebepler bugün de vardır, lâkin efkârı amme, ki buna mütemayil değildir, onu kanun harici etti. Levinson'un ifadesince harp te bu akibete uğrıyabilir. Bu mezhebe ilk iman eden Knox'tur. Bu zat etrafına her tabakadan büyük ricali topladı. (Metindeki uzun isimleri saymıyoruz.) Harrison Brown bu fikri ileriye götürmek için Levinson tarafından Avrupaya mümessil olmak üzere gönderildi. Kellog, lâyihasının esaslı kısmını bundan iktibas etmiştir.

6 nisan 1927 de, Amerikanın harbe girmesinin onuncu yıl dönümü münasebetile, Pariste M. Briand muhbirlerle hitap ettiği bir nutukta Amerika ile Fransa arasında harbin kanun harici edilmesi ve harpten vazgeçilmesi fikrini ileriye sürdü.

Bu nutuk irticalî değildi. Birkaç ay evvel bazı amerikan gazetecileri kendisine bu fikrin ileri sürülmesini rica etmişlerdi. Profesör Shotwell bu hususta ısrar etmişti. Belki Briand'ın fikri bizi bu suretle Avrupa işlerinden uzaklaştırmaktır; çünkü o hengâmda Amerika, Fransa nüfuzu ile omuz öpüştürüyordu. Fakat bu nokta doğruya benzemez. O sırada Pariste bulunan Levinson gayeye çok çalıştı. Bu işlerde pek meşhur rahip Morrison ona Pariste iltihak etti.

New York'ta meşhur Columbia Darülfünunu Reisi Dr. Nicolas Murray Butler'in sarsıcı bir yazı ile bu fikri tervici cereyanı takviye etti. Prof. Shotwell ve Prof. Chamberlain bir

takım şerhler neşrettiler ki bunların izlerine Kellog Misakında tesadüf edilir.

1927 de Briand, Washington'a bir proje gönderdi. Amerika resmî cevap vermedi ise de âyandan A. Capper bilâhare birtakım tekliflerde bulundu ve bunlar mecliste müzakere edildi. Briand tasavvurunu en ziyade kuvvetlendiren âyandan meşhur Borah'nın şiddetli müdahalesidir. 1927 birinci kânununda Amerika resmen cevap verdi. Bu cevapta Briand teklifi biraz daha genişlendiriliyordu. Hariciye Nazırı Kellog yalnız Fransa ile Amerika arasında değil, bütün büyük devletler arasında harpten feragati mutazammın bir ahitname-nin imzasını teklif etti.

5 kânunusanide (1928) Fransa «tecavüzî» harplerden fragatine dair bir cevap gönderdi. Kellog bu cevabın kabul edilmiyeceğini bildirdi. Bunu takip eden aylarda Amerika ve Avrupada lehte pek büyük temayüller oldu. 27 ağustos 1928 de harpten feragat misakı, Pariste, Amerika, Büyük Britanya, Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Japonya, Lehistan ve Çekoslovakya arasında imzalandı.

İlk okunuşta bu misakın ne olduğu anlaşılamaz. İhtirazî kayıtlar ve şerhlerle bütün tabirler cezrî surette değiştirildi. Asıl Kellog Misakı harbi kanun harici etmiyor; ancak millî siyasette harbin bir alet olmak üzere tanınmaktan sarfınazar edilidğini söylemekle iktifa ediyor. Bundan başka bu feragat her harpten feragat değildir; yalnız siyasî ve millî menfaatlere hadim olmak üzere edilen harplere mütealliktir. Başka tabirle tecavüzî harplere taallûk ediyor. Azıcık düşünülecek olursa denebilir ki dünyada bu nevi hiçbir harp olmamıştır. İhtirazî münakaşalarından anlaşıldığına göre öyle harp enmüzeçleri vardır ki bu feragatten hariç kalır. "Ruhsatlı" diyebileceğimiz bu harplerin arasında müşterek harpler de vardır ki Milletler Cemiyetinin, Locarno Muahedelerinin teyidi için yapılabilir; millî müdafaa harpleri bu meyandadır. Biraz mahir bir diplomat çok eziyet çekmeden her harbi bu makulelere ithal edebilir.

İngilterenin hayatî menfaatleri için yapılacak harpler müstesnadır. Eğer misak 1914 te mevcut olsaydı İngiltereye harbe girmesine ruhsat verecekti. Bunun gibi Boğazlara müte-

allik her şey Rusya için hayatîdir. Mısır ve Hint işleri de İngiltere için öyledir. Prof. Borchard'ın dediği gibi istisnalar her harbi meşru kılıyor. Eğer imza koyan bir devlet harbe tevessül ederse diğerleri artık imzalarile bağlı değildirler ve ilk hürriyetlerini istirdat etmiş olurlar. O halde denebilir ki bu misakın teyit kuvveti manevî ve ahlâkîdir. Muahedenin kefilî eskârı ammedir. Alicenabane olduğuna şüphe edilmeyen bu fikir pek az emindir. Unutulmamalıdır ki eskârı amme balmumu gibidir ve kolaylıkla aldanmağa müsaittir. Bir buhran zamanında harbe girmenin misaka muvafık olduğunu ispat etmek mahir siyasiler için kolaydır. İtilâfların halli için yalnız sulhsever vasıtalarla başvurulacağına dair olan misakın 2 inci maddesinde çok ısrar edildi. Bu fıkrada harbe karşı kâfi teminat buldular. Bu noktai nazarı doğru addedebiliriz; lâkin bunun pek çok ve meşhur ihtirazî kat'iyetleri var. Hintte isyan olursa İngiltere misakla bağlı değildir, Amerika da Antil mes'elelerinde öyle. Devletler sulhperverane vasıtaların ne oldukları hususunda müttelik değildirler, yalnız bu vasıtaları arayacaklarını müteahhittirler. Bir devlet ihtilâf çıkmıca: — bu vasıtaları aradım, bulamadım; diyebilir.

1914 te hiçbir devlet harbi aramadığı gibi... Yeni harpler, daima muahedelerle biribirine girift olmuş birçok menfaatin tesadümünden çıkar.

Kellog Misakının başlıca zaafı şunlardır: diplomatların tefsirine çok yer bırakması, 1918 muahedelerindeki hak-sızlıkların tamiri için hiçbir kayıt bulunmaması, terkiteslihat mes'elesinin unutulması, hakikî harp sebepleriyle uğraşılması, Avrupada, ruznamede münderiç siyasî şeniyetlerden tecahül.

Hatta imza eden devletlerin fena niyetlerinin alâmetlerine bile bu misakta teşadüf olunur:

Locarno Muahedesine, Almanyanın askerlikten tecridine, Rein havzasının bitarafılığına rağmen Fransa şark hududunu ihkâma çalışıyor; tahkimat 1914 ten fazladır. Kellog Misakının imzalandığı gün bu vesikayı sena için kelime bulamıyan "New York Timies" şu havadisi veriyor: (ihtisar ediyoruz) Paris: «Harbiye nazırı, birçok jeneraller, âyan, meb'usan, gelecek hafta tahkimat hakkında bir konferans aktedip kat'i şekli tespit edecekler. Şark hududunda millî müdafaayı takviye el-

zendir. 1914 e nispeten pek çok takviye ameliyatı yapılacaktır. İstihkâmlar Şimaldenizinden Akdenize kadar uzanacak.Masraf yedi senede tesviye edilecek ve ilk taksit olan 200 milyon frank şimdiden verildi.»

O günlere müsadif ingiliz teslihatı da o derece manalıdır: «Kellog Misakının imzasını müteakıp İngilterenin Singapore istihkâmlarını yapmağa başlaması kelbî bir zihniyete delâlet eder. İngiltere, her zaman ve hiçbir ârızaya uğramadan bütün filosunun Büyük Okyanusta dolaşmasını istiyor. Bugün büyük gemileri barındıracak üssibahriden İngiltere oralarında mahrumdur. Bir milyon isterline mal olacak havuzlar bu donanmayı içine alabilir. Fakat harp halinde böyle bir dok düşmanın iştahını tahrik eder. Bunun için üssibahrinin karadan takviyesi gerektir. (Toplar hakkında malûmattan sonra) İşte bunun içindir ki o düşman daha yaklaşımdan evvel Singapore kaleleri onu imha edecek hale konuyor. (Tayyareler hakkında malûmat).»

Kellog Misakına itimat edilmediğinin bir delili de İngiltere ile Fransa arasında gizli bir bahrî itilâf yapılması, ve, gazeteler tarafından bunun keşfi üzerine terkedilmesidir. Hulâsa, denebilir ki “*entante*” devletleri bu hususta esaslı bir surette mürâîdirler. Harben istediklerine nail olan bu devletler şimdi sulhün âteşin müdafileridir.

Bismarck 1871 den sonra büyük bir pasifistti. Misak müzakere edilirken Amerikanın Nicaragua’da yaptıkları emniyet telkin edemez.

Bununla beraber misak itham edilmemelidir. Fakat bilmiş olalım ki bu bir tiyatro oyunu, işaretidir. Shotwell diyor ki mürâilikle boyalı bu işlerin zararı faidesinden ziyadedir. Belki bu misak daha iyi itilâflara mukaddime olur. Misakın başlıca kabahati edilen hata ve haksızlıkları kale almamasıdır. Taraftar Shotwell diyor ki: «harp baki kalacak ve ondan feragat fikrinin bir komedyâ olduğu anlaşılacaktır.»

Dr. Ch. A. Beard diyor ki: «misak bir lâftır, gizli siyaset bir hakikattir, ittifaklar, milli menfaatler ve hudutsuz teslihat da öyle....»

*Balaie les fragments et la poussière des heures,
remplis les cruches vides,
repare tout ce qui fut négligé.*

*Puis ouvre la porte intérieure du tabernacle,
Alume la lampe,
Et là, devant notre Dieu,
Rejoignons-nous en silence.*

Bunun harfî tercümesi şu olabilir:

Sağ iken, ey kadın, evime nasıl intizamı ve güzelliği getirdinse, bu ümitsiz hayatımda, onları gene öyle getir.

Saat (yani zaman) parçalarını, tozlarını süpür,
Boş testileri doldur,

Her ihmal edileni tamir et.

Sonra harimin iç kapısını aç,

Kandili yak,

Ve orada Allahımızın karşısında,

Sükût içinde buluşalım.

Rabindranath Tagore

Ne idealist! Hayatla ölümün arasında adeta hiçbir duvar yok. Karısının ölümü nazarında bir şeniyet değildir. Ona ev işleri teklif ediyor. Fakat şu birkaç satırın içinde ne idealism, ne şiir, ne tasavvuf, ne ümitler.....
